

**KATIBA YA JAMHURI YA MUUNGANO WA
TANZANIA YA MWAKA 1977**

YALIYOMO

Ibara

Kichwa cha Habari

UTANGULIZI

SURA YA KWANZA

JAMHURI YA MUUNGANO, VYAMA VYA SIASA,
WATU NA SIASA YA UJAMAA NA KUJITEGEMEA

SEHEMU YA KWANZA
JAMHURI YA MUUNGANO NA WATU

1. Kutangaza Jamhuri ya Muungano.
2. Eneo la Jamhuri ya Muungano.
3. Tangazo la Nchi yenye mfumo wa Vyama Vingi.
4. Utekelezaji wa shughuli za Mamlaka ya Nchi.
5. Haki ya kupiga kura.

SEHEMU YA PILI

MALENGO MUHIMU NA MISINGI YA
MWELEKEO WA SHUGHULI ZA SERIKALI

6. Ufafanuzi.
7. Matumizi ya Masharti ya Sehemu ya Pili.

8. Serikali na Watu.
9. Ujenzi wa Ujamaa na Kujitegemea.
10. Nafasi na mamlaka ya Chama.
11. Haki ya kufanya kazi, kupata elimu, na nyinginezo.

SEHEMU YATATU

HAKI NA WAJIBU MUHIMU

Haki ya Usawa

12. Usawa wa Binadamu.
13. Usawa mbele ya sheria.

Haki ya Kuishi

14. Haki ya kuwa hai.
15. Haki ya uhuru wa mtu binafsi.
16. Haki ya faragha na ya usalama wa mtu.
17. Uhuru wa mtu kwenda atakako.

Haki ya Uhuru wa Mawazo

18. Uhuru wa maoni.
19. Uhuru wa mtu kuamini dini atakayo.
20. Uhuru wa mtu kushirikiana na wengine.
21. Uhuru wa kushiriki shughuli za umma.

Haki ya Kufanya Kazi

22. Haki ya kufanya kazi.
23. Haki ya kupata ujira wa haki.

24. Haki ya kumiliki mali.

Wajibu kwa Jamii

25. Wajibu wa kushiriki kazini.
26. Wajibu wa kutii sheria za nchi.
27. Kulinda mali ya Umma.
28. Ulinzi wa Taifa.

Masharti ya Jumla

29. Haki na wajibu muhimu.
30. Mipaka kwa haki, uhuru na hifadhi kwa haki na wajibu.

Madaraka ya Pekee ya Mamlaka ya Nchi

31. Ukiukaji wa Haki na uhuru.
32. Madaraka ya kutangaza hali ya hatari.

SURA YA PILI

SERIKALI YA JAMHURI YA MUUNGANO

SEHEMU YAKWANZA

RAIS

33. Rais wa Jamhuri ya Muungano.
34. Serikali ya Jamhuri ya Muungano na Mamlaka yake.
35. Utekelezaji wa shughuli za Serikali.
36. Mamlaka ya kuanzisha na kuwateua watu wa kushika nafasi za madaraka.

- 37. Utekelezaji wa kazi na shughuli za Rais.
- 38. Uchaguzi wa Rais.
- 39. Sifa za mtu kuchaguliwa kuwa Rais.
- 40. Haki ya kuchaguliwa tena.
- 41. Utaratibu wa uchaguzi wa Rais.
- 42. Wakati na muda wa kushika madaraka ya Rais.
- 43. Masharti ya kazi ya Rais.
- 44. Madaraka ya kutangaza vita.
- 45. Uwezo wa kutoa msamaha.
- 46. Kinga dhidi ya mashtaka na madai.
- 46A Bunge laweza kumshtaki Rais.
- 46B Wajibu wa Viongozi Wakuu wa Vyombo vya Mamlaka ya Utendaji kudumisha Muungano.

SEHEMU YA PILI

MAKAMU WA RAIS

- 47. Makamu mmoja wa Rais, kazi na mamlaka yake.
- 48. Wakati wa Makamu wa Rais kushika madaraka.
- 49. Kiapo cha Makamu wa Rais kushika madaraka.
- 50. Muda wa Makamu wa Rais kushika Madaraka.

SEHEMU YA TATU

WAZIRI MKUU, BARAZA LA MAWAZIRI NA SERIKALI

- 51. Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano.
- 52. Kazi na Mamlaka ya Waziri Mkuu.

53. Uwajibikaji wa Serikali.

Baraza la Mawaziri na Serikali

- 53A. Kura ya kutokuwa na imani.
54. Baraza la Mawaziri.
55. Uteuzi wa Mawaziri.
56. Kiapo cha Mawaziri na Naibu Mawaziri.
57. Wakati na muda wa Mawaziri kushika madaraka.
58. Masharti ya kazi ya Mawaziri.
59. Mwanasheria Mkuu wa Serikali ya Jamhuri ya Muungano.
59A. Naibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali.
59B. Mkurugenzi wa Mashtaka.
60. Katibu wa Baraza la Mawaziri.
61. Wakuu wa Mikoa.

SURA YA TATU

BUNGE LA JAMHURI YA MUUNGANO

SEHEMU YA KWANZA

BUNGE

62. Bunge.
63. Madaraka ya Bunge.
64. Madaraka ya kutunga Sheria.
65. Muda wa Bunge.

SEHEMU YAPILI

WABUNGE, WILAYA ZA UCHAGUZI NA UCHAGUZI WA WABUNGE

66. Wabunge.
67. Sifa za mtu kuwa Mbunge.
68. Kiapo cha Wabunge.
69. Tamko rasmi la Wabunge kuhusu maadili ya Viongozi.
70. Wabunge kutoa taarifa ya mali.
71. Muda wa Wabunge kushika madaraka.
72. Watu wenye madaraka Serikalini kukoma utumishi wanapochaguliwa.
73. Masharti ya kazi ya Wabunge.
74. Tume ya Uchaguzi.
75. Majimbo ya Uchaguzi.

Uchaguzi na Uteuzi wa Wabunge

76. Uchaguzi katika Majimbo ya Uchaguzi.
77. Utaratibu wa Uchaguzi wa Wabunge wa Majimbo ya Uchaguzi.
78. Utaratibu wa Uchaguzi wa Wabunge Wanawake.
79. Utaratibu wa uchaguzi wa Wabunge wa kuchaguliwa na Baraza la Wawakilishi.
80. Utaratibu wa Uchaguzi wa Wabunge wa Taifa waliopendekezwa na Jumuiya za Wananchi.
81. Utaratibu wa kupendekeza majina ya wagombea Uchaguzi wa Wabunge Wanawake.
82. Wabunge wa kuteuliwa na Rais.

83. Uamuzi wa suala kama mtu ni Mbunge.

SEHEMU YA TATU

UTARATIBU, MADARAKA NA HAKI ZA BUNGE

Spika na Naibu wa Spika

84. Spika na Mamlaka yake.
85. Naibu wa Spika.
86. Utaratibu wa kumchagua Spika na Naibu wa Spika.

Ofisi ya Bunge

87. Katibu wa Bunge.
88. Sekretarieti ya Bunge.

Utaratibu wa shughuli Bungeni

89. Kanuni za Kudumu za Bunge.
90. Kuitishwa kwa mikutano ya Bunge na kuvunjwa kwa Bunge.
91. Rais aweza kulihutubia Bunge.
92. Mikutano ya Bunge.
93. Uongozi wa vikao vya Bunge.
94. Akidi ya vikao vya Bunge.
95. Viti vilivyo wazi katika Bunge.
96. Kamati za Bunge.

Utaratibu wa Kutunga Sheria

97. Namna ya kutumia madaraka ya kutunga sheria.

98. Utaratibu wa kubadilisha Katiba hii na baadhi ya sheria.
99. Utaratibu wa kutunga Sheria kuhusu mambo ya fedha.

Madaraka na Haki za Bunge

100. Uhuru wa majadiliano na utaratibu wa shughuli.
101. Kuhifadhi na kutilia nguvu uhuru wa majadiliano na wa shughuli.

SURA YA NNE

**SERIKALI YA MAPINDUZI YA ZANZIBAR, BARAZA
LA MAPINDUZI LA ZANZIBAR NA BARAZA
LA WAWAKILISHI LA ZANZIBAR**

SEHEMU YA KWANZA

SERIKALI YA MAPINDUZI YA ZANZIBAR NA RAIS WA ZANZIBAR

102. Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar na Mamlaka yake.
103. Kiongozi wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar na Mamlaka yake.
104. Uchaguzi wa Kiongozi wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar.

SEHEMU YA PILI

BARAZA LA MAPINDUZI LA ZANZIBAR

105. Baraza la Mapinduzi la Zanzibar na Kazi zake.

SEHEMU YA TATU

BARAZA LA WAWAKILISHI LA ZANZIBAR

106. Baraza la Wawakilishi la Zanzibar na madaraka ya kutunga Sheria za Zanzibar.
107. Madaraka ya Baraza la Wawakilishi.

SURA YA TANO

**UTOAJI HAKI KATIKA JAMHURI YA MUUNGANO,
MAHAKAMA KUU YA JAMHURI YA MUUNGANO, TUME
YA KUAJIRI YA MAHAKAMA YA TANZANIA BARA,
MAHAKAMA KUU YA ZANZIBAR, MAHAKAMA YA
RUFANI YA JAMHURI YA MUUNGANO NA
MAHAKAMA MAALUM YA KATIBA YA
JAMHURI YA MUUNGANO**

SEHEMU YA KWANZA

UTOAJI HAKI KATIKA JAMHURI YA MUUNGANO

- 107A. Mamlaka ya Utoaji Haki.
107B. Uhuru wa Mahakama.

SEHEMU YAPILI

MAHAKAMA KUU YA JAMHURI YA MUUNGANO

- 108. Mahakama Kuu ya Jamhuri ya Muungano na Mamlaka yake.
- 109. Majaji wa Mahakama Kuu na uteuzi wao.
- 110. Muda wa Majaji wa Mahakama Kuu kushika madaraka.
- 110A. Utaratibu wa kushughulikia nidhamu ya Majaji wa Mahakama Kuu.
- 111. Kiapo cha Majaji.

SEHEMU YA TATU

TUME YA UTUMISHI WA MAHAKAMA

- 112. Tume ya Utumishi wa Mahakama.
- 113. Majukumu na madaraka ya Tume.
- 113A. Uanachama katika Vyama vya Siasa.

SEHEMU YANNE

MAHAKAMA KUU YA ZANZIBAR

- 114. Mahakama Kuu ya Zanzibar.
- 115. Mamlaka ya Mahakama Kuu ya Zanzibar.

SEHEMU YA TANO

MAHAKAMA YA RUFANI YA JAMHURI YA MUUNGANO

- 116. Tafsiri.
- 117. Mahakama ya Rufani ya Jamhuri ya Muungano na Mamlaka yake.

- 118. Jaji Mkuu Majaji wa Mahakama ya Rufani na uteuzi wao.
- 119. Mamlaka ya Majaji wa Mahakama ya Rufani.
- 120. Muda wa utumishi wa Majaji wa Rufani.
- 120A. Utaratibu wa kushughulikia nidhamu ya Majaji wa Rufani.
- 121. Kiapo cha Majaji wa Mahakama ya Rufani.
- 122. Akidi ya vikao vya Mahakama ya Rufani.
- 123. Mashauri yanayoweza kuamuliwa na Jaji mmoja wa Mahakama ya Rufani.

SEHEMU YA SITA

UTARATIBU WA KUPELEKA HATI NA KUTEKELEZA MAAGIZO YALIYOMO KATIKA HATI ZILIZOTOLEWA NA MAHAKAMA

- 124. Utekelezaji wa maagizo ya Mahakama utafanywa nchini Tanzania kote.

SEHEMU YA SABA

MAHAKAMA MAALUM YA KATIBA YA JAMHURI YA MUUNGANO

- 125. Mahakama Maalum ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano.
- 126. Mamlaka ya Mahakama Maalum ya Katiba.
- 127. Muundo wa Mahakama Maalum ya Katiba.
- 128. Utaratibu katika vikao vya Mahakama Maalum ya Katiba.

SURA YA SITA

TUME YA HAKI ZA BINADAMU NA UTAWALA BORA NA SEKRETARIETI YA MAADILI YA VIONGOZI WA UMMA

SEHEMU YA KWANZA

TUME YA HAKI ZA BINADAMU NA UTAWALA BORA

- 129. Tume ya haki za Binadamu na Utawala Bora.
- 130. Majukumu ya Tume na Taratibu za Utekelezaji.
- 131. Mamlaka ya Tume na utaratibu wa shughuli zake.

SEHEMU YA PILI

SEKRETARIETI YA MAADILI YA VIONGOZI WA UMMA

- 132. Sekretarieti ya Maadili.

SURA YA SABA

MASHARTI KUHUSU FEDHA ZA JAMHURI YA MUUNGANO

SEHEMU YA KWANZA

MCHANGO NA MGAWANYO WA MAPATO YA JAMHURI YA MUUNGANO

- 133. Akaunti ya Fedha ya Pamoja.
- 134. Tume ya Pamoja ya Fedha.

SEHEMU YAPILI

MFUKO MKUU WA HAZINA NA FEDHA
ZA JAMHURI YA MUUNGANO

135. Mfuko Mkuu wa Hazina ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano.
136. Masharti ya kutoa fedha za matumizi kutoka Mfuko Mkuu wa Hazina ya Serikali.
137. Utaratibu wa kuidhinisha matumizi ya fedha zilizomo katika Mfuko Mkuu wa Hazina ya Serikali.
138. Masharti ya kutoza kodi.
139. Utaratibu wa kuidhinisha matumizi ya fedha kabla ya Sheria ya matumizi kuanza kutumika.
140. Mfuko wa Matumizi ya dharura.
141. Deni la Taifa.
142. Mishahara ya watumishi fulani wa Serikali kudhaminiwa na Mfuko Mkuu wa Hazina ya Serikali.
143. Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu na Hesabu za Serikali wa Jamhuri ya Muungano.
144. Kumwondoa kazini Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu.

SURA YA NANE

MADARAKA YA UMMA

- 145. Serikali za Mitaa.
- 146. Kazi za Serikali za Mitaa.

SURA YA TISA

MAJESHI YA ULINZI

- 147. Marufuku kuunda majeshi ya ulinzi yasiyo majeshi ya ulinzi ya Umma.
- 148. Madaraka ya Amiri Jeshi Mkuu.

SURA YA KUMI

MENGINEYO

- 149. Maelezo ya mambo yanayohusika na madaraka ya kazi mbalimbali zilizoanzishwa na Katiba hii.
- 150. Maelezo kuhusu utaratibu wa kukabidhi madaraka ya kazi katika Utumishi wa Serikali.
- 151. Ufafanuzi.
- 152. Jina kamili la Katiba, tarehe ya kuanza kutumika na matumizi ya Katiba hii.

NYONGEZA YA KWANZA

[Mambo ya Muungano]

Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania

NYONGEZA YA PILI

ORODHA YA KWANZA

*(Sheria ambazo mabadiliko yake yahitaji kuungwa mkono na
theluthi
mbili ya Wabunge wote)*

ORODHA YAPILI

*(Mambo ambayo mabadiliko yake yahitaji kuungwa mkono na
theluthi mbili ya Wabunge wote kutoka Tanzania Bara na
theluthi mbili ya Wabunge kutoka Tanzania Visiwani)*

**KATIBA YA JAMHURI YA MUUNGANO WA
TANZANIA YA MWAKA 1977**

[26 Aprili, 1977]

*Sura ya 500; [Toleo la 1965.]

*Sura ya 598; [Toleo la 1965.]

Sheria Na-

14 ya 1979;

1 na 28 za 1980;

21 ya 1982;

15 ya 1984;

14 na 16 za 1990;

4 na 20 za 1992;

7 ya 1993;

7 na 34 za 1994;

12 ya 1995;

3 ya 2000;

1 ya 2005;

*T.S Na.133 ya 2001

T. S. Na.150 ya 2005

**UTANGULIZI
MISINGI YAKATIBA**

KWA KUWA SISI Wananchi wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tumeamua rasmi na kwa dhati kujenga katika nchi yetu jamii inayozingatia misingi ya uhuru, haki, udugu na amani:

Sheria ya
1984 na.15
ib.3
2005 Na. 1
ib. 3

NA KWA KUWA misingi hiyo yaweza tu kutekelezwa katika jamii yenye demokrasia, ambayo Serikali yake husimamiwa na Bunge lenye wajumbe waliochaguliwa na linalowawakilisha wananchi, na pia yenye Mahakama huru zinazotekeleza wajibu wa kutoa haki bila woga wala upendeleo wowote, na hivyo kuhakikisha kwamba haki zote za binadamu zinadumishwa na kulindwa, na wajibu wa kila mtu unatekelezwa kwa uaminifu:

KWA HIYO, BASI, KATIBA HII IMETUNGWA NA BUNGE MAALUM LA JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA, kwa niaba ya Wananchi, kwa madhumuni ya kujenga jamii kama hiyo, na pia kwa ajili ya kuhakikisha kwamba Tanzania inaongozwa na Serikali yenye kufuata misingi ya demokrasia, ujamaa na isiyokua na dini.

* Sura zilizofanyiwa urekebu mwaka, 1965.

* T. S. Na. ina maana ya Tangazo la Serikali Namba.

SURA YA KWANZA

Sheria ya
1984 na.15
ib.5

JAMHURI YA MUUNGANO, VYAMA VYA
SIASA, WATU NA SIASA YA UJAMAA NA
KUJITEGEMEA

SEHEMU YA KWANZA

JAMHURI YA MUUNGANO NA WATU

Kutangaza
Jamhuri ya
Muungano
ya 1984
Na.15 ib.6

1. Tanzania ni nchi moja na ni Jamhuri ya Muungano.

Eneo la
Jamhuri ya
Muungano
Sheria ya
1984 Na.15
ib.6

2.-(1) Eneo la Jamhuri ya Muungano ni eneo lote la Tanzania Bara na eneo lote la Tanzania Zanzibar, na ni pamoja na sehemu yake ya bahari ambayo Tanzania inapakana nayo.

Sheria ya
1992 Na.4
ib.4

(2) Kwa ajili ya utekelezaji bora wa shughuli za Serikali ya Jamhuri ya Muungano au Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar, Rais aweza kuigawa Jamhuri ya Muungano katika mikoa, wilaya na maeneo mengineyo, kwa kufuata utaratibu uliowekwa na sheria au kwa mujibu wa sheria iliyotungwa na Bunge.

Isipokuwa kwamba Rais atashauriana kwanza na Rais wa Zanzibar kabla ya kuigawa Tanzania Zanzibar katika mikoa, wilaya au maeneo mengineyo.

3.-(1) Jamhuri ya Muungano ni nchi ya kidemokrasia na ya kijamaa, isiyokuwa na dini, yenye kufuata mfumo wa vyama vingi vya siasa.

(2) Mambo yote yahusuyo uandikishaji na uendeshaji wa vyama vya siasa nchini yatasimamiwa kwa mujibu wa masharti ya Katiba hii na ya sheria iliyotungwa na Bunge kwa ajili hiyo.

4.-(1) Shughuli zote za Mamlaka ya Nchi katika Jamhuri ya Muungano zitatekelezwa na kudhibitiwa na vyombo viwili vyenye mamlaka ya utendaji, vyombo viwili vyenye mamlaka ya kutekeleza utoaji haki, na pia vyombo viwili vyenye mamlaka ya kutunga sheria na kusimamia utekelezaji wa shughuli za umma.

(2) Vyombo vyenye mamlaka ya utendaji vitakuwa ni Serikali ya Jamhuri ya Muungano na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar; vyombo vyenye mamlaka ya kutekeleza utoaji haki vitakuwa ni Mahakama ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano na Mahakama ya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar, na vyombo vyenye mamlaka ya kutunga sheria na kusimamia utekelezaji wa shughuli za umma vitakuwa ni Bunge na Baraza la Wawakilishi.

Tangazo
la Nchi
yenye
mfumo wa
Vyama
Vingi
Sheria ya
1992
Na.4 ib.5
Sheria ya
2005
Na.1 ib.4

Utekelezaji
wa
shughuli
za
Mamlaka
ya Nchi
Sheria ya
1984
na.15
ib.6Sheria
ya 2005
Na.1 ib.25

(3) Kwa ajili ya utekelezaji bora wa shughuli za umma katika Jamhuri ya Muungano, na kwa ajili ya mgawanyo wa madaraka juu ya shughuli hizo baina ya vyombo vilivyotajwa katika ibara hii, kutakuwa na Mambo ya Muungano kama yalivyoorodheshwa katika Nyongeza ya Kwanza iliyoko mwishoni mwa Katiba hii, na pia kutakuwa na mambo yasiyo ya Muungano, ambayo ni mambo mengine yote yasiyo Mambo ya Muungano.

(4) Kila chombo kilichotajwa katika ibara hii kitaundwa na kutekeleza majukumu yake kwa kufuata masharti mengine yaliyomo katika Katiba hii.

5.-(1) Kila raia wa Tanzania aliyetimiza umri wa miaka kumi na minane anayo haki ya kupiga kura katika uchaguzi unaofanywa Tanzania na wananchi. Na haki hii itatumiwa kwa kufuata masharti ya ibara ndogo ya (2) pamoja na masharti mengineyo ya Katiba hii na ya Sheria inayotumika nchini Tanzania kuhusu mambo ya uchaguzi.

Haki ya
kupiga
kura Sheria
ya 1984
na.15 ib.6
Sheria ya
2000 Na.3
ib.4

(2) Bunge laweza kutunga sheria na kuweka masharti yanayoweza kuzuia raia asitumie haki ya kupiga kura kutokana na yoyote kati ya sababu zifuatazo, yaani raia huyo -

- (a) kuwa na uraia wa nchi nyingine;
- (b) kuwa na ugonjwa wa akili;
- (c) kutiwa hatiani kwa makosa fulani ya jinai;

- (d) kukosa au kushindwa kuthibitisha au kutoa kitambulisho cha umri, uraia au uandikishwaji kama mpiga kura, mbali na sababu hizo hakuna sababu nyingine yoyote inayoweza kumzuia raia asitumie haki ya kupiga kura.

(3) Bunge litatunga Sheria ya Uchaguzi na kuweka masharti kuhusu mambo yafuatayo -

- (a) kuanzisha Daftari la Kudumu la Wapiga Kura, na kuweka utaratibu wa kurekebisha yaliyomo katika Daftari hilo;
- (b) kutaja sehemu na nyakati za kuandikisha wapiga kura na kupiga kura;
- (c) utaratibu wa kumwezesha mpiga kura aliyekiandikisha sehemu moja kupiga kura sehemu nyingine na kutaja masharti ya utekelezaji wa utaratibu huo;
- (d) kutaja kazi na shughuli za Tume ya Uchaguzi na utaratibu wa kila uchaguzi ambao utaendeshwa chini ya uongozi na usimamizi wa Tume ya Uchaguzi.

SEHEMU YAPILI

**MALENGO MUHIMU NA MISINGI YA MWELEKEO
WA SHUGHULI
ZA SERIKALI**

6. Katika Sehemu hii ya Sura hii, isipokuwa kama maelezo yahitaji vinginevyo, neno “Serikali” maana yake ni pamoja na Serikali ya Jamhuri ya Muungano, Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar, serikali za mitaa na pia mtu anayetokeleza madaraka au mamlaka yoyote kwa niaba ya Serikali yoyote.

**Ufafanuzi
Sheria ya
1984Na.15
ib.6**

7.-(1) Bila ya kujali masharti ya ibara ndogo ya (2), Serikali, vyombo vyake vyote na watu wote au mamlaka yoyote yenye kutekeleza madaraka ya utawala, madaraka ya kutunga sheria au madaraka ya utoaji haki, watakuwa na jukumu na wajibu wa kuzingatia, kutia maanani na kutekeleza masharti yote ya Sehemu hii ya Sura hii.

**Matumizi
ya
masharti
ya Sehemu
ya Pili.
Sheria ya
1984
na.15 ib.6**

(2) Masharti ya Sehemu hii ya Sura hii hayatatiliwa nguvu ya kisheria na mahakama yoyote. Mahakama yoyote nchini haitakuwa na uwezo wa kuamua juu ya suala kama kutenda au kukosa kutenda jambo kwa mtu au mahakama yoyote, au kama sheria, au hukumu yoyote, inaambatana na masharti ya Sehemu hii ya Sura hii.

8.-(1) Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ni Nchi inayofuata misingi ya demokrasia na haki ya kijamii, na kwa hiyo –

**Serikali
na Watu
Sheria ya**

- (a) wananchi ndio msingi wa mamlaka yote, na Serikali itapata madaraka na mamlaka yake yote kutoka kwa wananchi kwa mujibu wa Katiba hii;
- (b) lengo kuu la Serikali litakuwa ni ustawi wa wananchi;
- (c) Serikali itawajibika kwa wananchi;
- (d) wananchi watashiriki katika shughuli za Serikali yao kwa mujibu wa masharti ya Katiba hii.

(2) Muundo wa Serikali ya Jamhuri ya Muungano na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar, au wa cho chote kati ya vyombo vyake na uendeshaji wa shughuli zake utatekelezwa kwa kuzingatia umoja wa Jamhuri ya Muungano na haja ya kukuza umoja wa kitaifa na kudumisha heshima ya Taifa.

9. Lengo la Katiba hii ni kuwezesha ujenzi wa Jamhuri ya Muungano na Serikali ya Mapinduzi Zanzibar au wa chochote kati ya vyombo vyake na udugu na amani kutokana na kufuata siasa ya Ujamaa na Kujitegemea, ambayo inasisitiza utekelezaji wa misingi ya kijamaa kwa kuzingatia mazingira yaliyomo katika Jamhuri ya Muungano. Kwa hiyo, Mamlaka ya Nchi na vyombo vyake vyote vinawajibika kuelekeza sera na shughuli zake zote katika lengo la kuhakikisha -

- (a) kwamba utu na haki nyinginezo zote za binadamu zinaheshimiwa na kuthaminiwa;
- (b) kwamba sheria za nchi zinalindwa na kutekelezwa;

Ujenzi
wa
Ujamaa
na
Kuji-
tegemea
Sheria
ya 1984
Na. 15
ib6
Sheria
Na 4 ya
1992
in.6

- (c) kwamba shughuli za Serikali zinatekelezwa kwa njia ambazo zitahakikisha kwamba utajiri wa Taifa unaendelezwa, unahifadhiwa na unatumiwa kwa manufaa ya wananchi wote kwa jumla na pia kuzuia mtu kumnyonya mtu mwingine;
- (d) kwamba maendeleo ya uchumi wa Taifa yanakuzwa na kupangwa kwa ulinganifu na kwa pamoja;
- (e) kwamba kila mtu mwenye uwezo wa kufanya kazi anafanya kazi, na kazi maana yake ni shughuli yoyote ya halali inayompatia mtu riziki yake;
- (f) kwamba heshima ya binadamu inahifadhiwa na kudumishwa kwa kufuata Kanuni za Tangazo la Dunia kuhusu Haki za Binadamu;
- (g) kwamba Serikali na vyombo vyake vyote vya umma vinatoa nafasi zilizo sawa kwa raia wote, wake kwa waume, bila ya kujali rangi, kabila, dini au hali ya mtu;
- (h) kwamba aina zote za dhuluma, vitisho, ubaguzi, rushwa, uonevu au upendeleo zinaondolewa nchini;
- (i) kwamba matumizi ya utajiri wa Taifa yanatilia mkazo maendeleo ya wananchi na hasa zaidi yanaelekezwa kwenye jitihada ya kuondosha umaskini, ujinga na maradhi;

- (j) kwamba shughuli za uchumi haziendeshwi kwa njia zinazoweza kusababisha ulimbikizaji wa mali au njia kuu za uchumi katika mamlaka ya watu wachache binafsi;
- (k) kwamba nchi inatawaliwa kwa kufuata misingi ya demokrasi na ujamaa.

10. [Ibara ya 10 ya Katiba imefutwa na Sheria Na.4 ya 1992].

Nafasi na mamlaka ya Chama Sheria ya 1984 Na.15 ib.6

11.-(1) Mamlaka ya Nchi itaweka utaratibu unaofaa kwa ajili ya kufanikisha utekelezaji wa haki ya mtu kufanya kazi, haki ya kujipatia elimu na haki ya kupata msaada kutoka kwa jamii wakati wa uzee, maradhi au hali ya ulemavu, na katika hali nyinginezo za mtu kuwa hajiwezi. Na bila kuathiri haki hizo, Mamlaka ya Nchi itaweka utaratibu wa kuhakikisha kwamba kila mtu anaishi kwa jasho lake.

Haki ya kufanya kazi, kupata elimu na nyinginezo Sheria ya 1984 Na.15 ib.6

(2) Kila mtu anayo haki ya kujielimisha, na kila raia atakuwa huru kutafuta elimu katika fani anayopenda hadi kufikia upeo wowote kulingana na stahili na uwezo wake.

(3) Serikali itafanya jitihada kuhakikisha kwamba watu wote wanapata fursa sawa na za kutosha kuwawezesha kupata elimu na mafunzo ya ufundi katika ngazi zote za shule na vyo vinginevyo vya mafunzo.

SEHEMU YATATU

HAKI NA WAJIBU MUHIMU

Haki ya Usawa

12-(1) Binadamu wote huzaliwa huru, na wote ni sawa.

Usawa wa binadamu Sheria ya 1984 na.15 ib.6

(2) Kila mtu anastahili heshima ya kutambuliwa na kuthaminiwa utu wake.

13.-(1) Watu wote ni sawa mbele ya sheria, na wanayo haki, bila ya ubaguzi wowote, kulindwa na kupata haki sawa mbele ya sheria.

Usawa mbele ya Sheria Na.15 ya 1984 ib.6

(2) Ni marufuku kwa sheria yoyote iliyotungwa na mamlaka yoyote katika Jamhuri ya Muungano kuweka sharti lolote ambalo ni la ubaguzi ama wa dhahiri au kwa taathira yake.

Sheria Na.4 ya 1992 ib.8 Sheria ya 2000 na.3 ib.5

(3) Haki za raia, wajibu na maslahi ya kila mtu na jumuiya ya watu yatalindwa na kuamuliwa na mahakama na vyombo vinginevyo vya Mamlaka ya Nchi vilivyowekwa na sheria au kwa mujibu wa sheria.

Sheria ya 1994 na 7.Fungu la 8[1], [k].

(4) Ni marufuku kwa mtu yeyote kubaguliwa na mtu au mamlaka yoyote inayotekeleza madaraka

yake chini ya sheria yoyote au katika utekelezaji wa kazi au shughuli yoyote ya Mamlaka ya Nchi.

(5) Kwa madhumuni ya ufafanuzi wa masharti ya ibara hii neno “kubagua” maana yake ni kutimiza haja, haki au mahitaji mengineyo kwa watu mbalimbali kwa kuzingatia utafu wao, kabila, pahala walipotokea, maoni yao ya kisiasa, rangi, dini, jinsia au hali yao ya maisha kwa namna ambayo watu wa aina fulani wanafanywa au kuhesabiwa kuwa dhaifu au duni na kuwekewa vikwazo au masharti ya vipingamizi ambapo watu wa aina nyingine wanatendewa tofauti au wanapewa fursa au faida iliyoko nje ya masharti au sifa za lazima, isipokuwa kwamba neno “kubagua” halitafafanuliwa kwa namna ambayo itaizuia Serikali kuchukua hatua za makusudi zenye lengo la kurekebisha matatizo mahususi katika jamii.

6) Kwa madhumuni ya kuhakikisha usawa mbele ya sheria, Mamlaka ya Nchi itaweka taratibu zinazofaa au zinazozingatia misingi kwamba -

- (a) wakati haki na wajibu kwa mtu yeyote inapohitajika kufanyiwa maamuzi na mahakama au chombo kingine chochote kinachohusika, basi mtu huyo atakuwa na haki ya kupewa fursa ya kusikilizwa kwa ukamilifu, na pia haki ya kukata rufani au kupata nafuu nyingine ya kisheria kutokana na maamuzi ya mahakama au chombo hicho kinginecho kinachohusika;
- (b) ni marufuku kwa mtu aliyeshitakiwa kwa kosa la jinai kutendewa kama mtu mwenye kosa hilo mpaka itakapothibitika kuwa anayo hatia ya kutenda kosa hilo;

- (c) ni marufuku kwa mtu kuadhibiwa kwa sababu ya kitendo chochote ambacho alipokitenda hakikuwa ni kosa chini ya sheria, na pia kwamba ni marufuku kwa adhabu kutolewa ambayo ni kubwa kuliko adhabu iliyokuwapo wakati kosa linalohusika lilipotendwa;
- (d) kwa ajili ya kuhifadhi haki ya usawa wa binadamu, heshima ya mtu itatunzwa katika shughuli zote zinazohusu upelelezi na uendeshaji wa mambo ya jinai na katika shughuli nyinginezo ambazo mtu anakuwa chini ya ulinzi bila uhuru, au katika kuhakikisha utekelezaji wa adhabu;
- (e) ni marufuku kwa mtu kuteswa, kuadhibiwa kinyama au kupewa adhabu zinazomtweza au kumdhallisha.

Haki ya Kuishi

14. Kila mtu anayo Haki ya Kuishi na kupata kutoka katika jamii hifadhi ya maisha yake, kwa mujibu wa sheria.

Haki ya kuwa hai Sheria ya 1984 Na.15 ib.6

15.-(1) Kila mtu anayo haki ya kuwa huru na kuishi kama mtu huru.

(2) Kwa madhumuni ya kuhifadhi haki ya mtu kuwa huru na kuishi kwa uhuru, itakuwa ni marufuku kwa mtu yeyote kukamatwa, kufungwa, kufungiwa, kuwekwa kizuizini, kuhamishwa kwa nguvu au kunyang'anywa uhuru wake vinginevyo, isipokuwa tu

Haki ya uhuru wa mtu binafsi Sheria ya 1984 Na.15 ib.6

- (a) katika hali na kwa kufuata utaratibu uliowekwa na sheria; au
- (b) katika kutekeleza hukumu, amri au adhabu iliyotolewa na mahakama kutokana na shauri au na mtu kutiwa hatiani kwa kosa la jinai.

16.-(1) Kila mtu anastahili kuheshimiwa na kupata hifadhi kwa nafsi yake, maisha yake binafsi na familia yake na unyumba wake, na pia heshima na hifadhi ya maskani yake na mawasiliano yake ya binafsi.

Haki ya faragha na usalama wa mtu Sheria ya 1984 Na.15 ib.6

(2) Kwa madhumuni ya kuhifadhi haki ya mtu kwa mujibu wa ibara hii, Mamlaka ya Nchi itaweka utaratibu wa sheria kuhusu hali, namna na kiasi ambacho haki ya mtu ya faragha na ya usalama wa nafsi yake, mali yake na maskani yake, yaweza kuingiliwa bila ya kuathiri ibara hii.

17.-(1) Kila raia wa Jamhuri ya Muungano anayo haki ya kwenda kokote katika Jamhuri ya Muungano na kuishi katika sehemu yoyote, kutoka nje ya nchi na kuingia, na pia haki ya kutoshurutishwa kuhama au kufukuzwa kutoka katika Jamhuri ya Muungano.

Uhuru wa mtu kwenda atakako Sheria ya 1984 Na.15ib.6

(2) Kitendo chochote cha halali au sheria yoyote yenye madhumuni ya -

- (a) kupunguza uhuru wa mtu kwenda atakako na kumweka chini ya ulinzi au kifungoni; au
- (b) kuweka mipaka kwa matumizi ya uhuru wa mtu kwenda anakotaka ili -

- (i) kutekeleza hukumu au amri ya mahakama; au
- (ii) kumlazimisha mtu kutimiza kwanza wajibu wowote anaotakiwa na sheria nyingine kuutumiza; au
- (iii) kulinda manufaa ya umma kwa jumla au kuhifadhi maslahi fulani mahususi au maslahi ya sehemu fulani ya umma. kitendo hicho hakitahesabiwa au sheria hiyo haitahesabiwa kuwa ni haramu au ni kinyume cha ibara hii.

Haki ya Uhuru wa Mawazo

18. kila mtu-

- (a) anao uhuru wa kuwa na maoni na kueleza fikra zake;
- (b) anayo haki ya kutafuta, kupokea na kutoa habari bila ya kujali mipaka ya nchi;
- (c) anao uhuru wa kufanya mawasiliano na haki ya kutoingiliwa katika mawasiliano yake; na
- (d) anayo haki ya kupewa taarifa wakati wote kuhusu matukio mbalimbali muhimu kwa maisha na shughuli za wananchi na pia kuhusu masuala muhimu kwa jamii.

Uhuru
wa
maoni
Sheria
ya 2005
Na. 1
ib. 5

- 19.- (1) Kila mtu anastahili kuwa na uhuru wa mawazo, imani na uchaguzi katika mambo ya dini, pamoja na uhuru wa mtu kubadilisha dini au imani yake. Uhuru wa mtu kuamini dini atakayo Sheria ya 1984 Na. 15 ib.6 Sheria 1992 Na. 4 ib.9 Sheria ya 2005 Na. 1 ib.6
- (2) Kazi ya kutangaza dini, kufanya ibada na kueneza dini itakuwa ni huru na jambo la hiari la mtu binafsi, na shughuli na uendeshaji wa jumuiya za dini zitakuwa nje ya shughuli za mamlaka ya nchi.
- (3) Hifadhi ya haki zilizotajwa katika ibara hii itakuwa chini ya taratibu zilizowekwa na sheria ambazo ni muhimu katika jamii ya kidemokrasia kwa ajili ya usalama wa jamii, amani katika jamii, maadili ya jamii na umoja wa kitaifa.
- (4) Kila palipotajwa neno “dini” katika ibara hii ifahamike kwamba maana yake ni pamoja na madhehebu ya dini, na maneno mengineyo yanayofanana au kuambatana na neno hilo nayo yatatafsiriwa kwa maana hiyo.
- 20.- (1) Kila mtu anao uhuru wa kukutana na watu wengine kwa hiari yake na kwa amani, kuchanganyika, kushirikiana na watu wengine, na kwa ajili hiyo kutoa mawazo yake hadharani na kuanzisha na kujiunga na vyama au mashirika yaliyoanzishwa kwa madhumuni ya kuhifadhi au kuendeleza imani au maslahi yake au maslahi mengineyo. Uhuru wa mtu kushirikiana na wengine Sheria ya 1984 Na. 15 ib.6 Sheria ya 2005 Na. 1 ib.7

- (2) Bila ya kujali masharti ya ibara ndogo ya (1) na ya (4), haitakuwa halali kwa chama chochote cha siasa kuandikishwa ambacho kutokana na katiba au sera yake
 - (a) kinakusudia kukuza au kupigania maslahi ya-
 - (i) imani au kundi lolote la dini;
 - (ii) kundi lolote la kikabila, mahali watu watokeapo, rangi au jinsia;
 - (iii) eneo fulani tu katika sehemu yoyote ya Jamhuri ya Muungano;
 - (b) kinapigania kuvunjwa kwa Jamhuri ya Muungano;
 - (c) kinakubali au kupigania matumizi ya nguvu au mapambano kama njia za kufikia malengo yake ya kisiasa;
 - (d) kinapigania au kinakusudia kuendesha shughuli zake za kisiasa katika sehemu moja tu ya Jamhuri ya Muungano;
 - (e) hakiruhusu uongozi wake kuchaguliwa kwa vipindi na kwa njia za kidemokrasia.
- (3) Bunge laweza kutunga sheria inayoweka masharti yatakayohakikisha kuwa vyama vya siasa vinazingatia mipaka na vigezo vilivyowekwa na masharti ya ibara ndogo ya (2) kuhusu uhuru na haki ya watu kushirikiana na kujumuika.
- (4) itakuwa ni marufuku kwa mtu yeyote kulazimishwa kujiunga na chama chochote au shirika lolote au kwa chama chochote cha siasa kukataliwa kusajiliwa kwa sababu tu ya itikadi au falsafa ya chama hicho.

- 21.-** (1) Bila ya kuathiri masharti ya ibara ya 39, ya 47 na ya 67 ya Katiba hii na ya sheria za nchi kuhusiana na masharti ya kuchagua na kuchaguliwa, au kuteua na kuteuliwa kushiriki katika shughuli za utawala wa nchi, kila raia wa Jamhuri ya Muungano anayo haki ya kushiriki katika shughuli za utawala wa nchi, ama moja kwa moja au kwa kupitia wawakilishi waliochaguliwa na wananchi kwa hiari yao, kwa kuzingatia utaratibu uliowekwa na sheria au kwa mujibu wa sheria.
- Uhuru wa kushiriki shughuli za umma Sheria ya 1984 Na. 15 ib.6 Sheria ya 1994 Na. 34 ib. 4
- (2) Kila raia anayo haki na uhuru wa kushiriki kwa ukamilifu katika kufikia uamuzi juu ya mambo yanayomhusu yeye, maisha yake au yanayolihusu Taifa.

Haki ya Kufanya Kazi

- 22.-** (1) Kila Mtu anayo haki ya kufanya kazi.
- (2) Kila raia anastahili fursa na haki sawa, kwa masharti ya usawa, ya kushika nafasi yoyote ya kazi na shughuli yoyote iliyo chini ya Mamlaka ya Nchi.
- Haki ya kufanya kazi Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 6
- 23.-** (1) Kila Mtu, bila ya kuwapo ubaguzi wa aina yoyote, anayo haki ya kupata ujira unaolingana na kazi yake, na watu wote wanaofanya kazi kulingana na uwezo wao watapata malipo kulingana na kiasi na sifa za kazi wanazozifanya.
- Haki ya kupata ujira wa haki Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 6

(2) Kila Mtu anayefanya kazi anastahili kupata malipo ya haki.

24.- (1) Kila Mtu anayo haki ya kumiliki mali, na haki ya hifadhi ya mali yake aliyonayo kwa mujibu wa sheria.

(2) Bila ya kuathiri masharti ya ibara ndogo ya (1), ni marufuku kwa mtu yeyote kunyang'anywa mali yake kwa madhumuni ya kuitaifisha au madhumuni mengineyo bila ya idhini ya sheria ambayo inaweka masharti ya kutoa fidia inayostahili.

Haki ya kumiliki mali Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 6 Sheria ya 2005 Na. 1 ib. 9

Wajibu wa Jamii

25.- (1) Kazi pekee ndiyo huzaa utajiri wa mali katika jamii, ndilo chimbuko la ustawi wa Wananchi na kipimo cha Utu. Na kila Mtu anao wajibu wa –

(a) kushiriki kwa kujituma na kwa uaminifu katika kazi halali na ya uzalishaji mali; na

(b) kutimiza nidhamu ya kazi na kujitahidi kufikia malengo ya uzalishaji mali ya binafsi na yale malengo ya pamoja yanayotakiwa au yaliyowekwa na sheria.

(2) Bila ya kujali masharti ya ibara ndogo ya (1), hakutakuwapo na kazi ya shuruti katika Jamhuri ya Muungano.

Wajibu wa kushiriki kazini Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 6 Sheria ya 1994 Na. 7 Fungu la 8(1), (k)

(3) Kwa madhumuni ya ibara hii, na katika Katiba hii kwa jumla, ifahamike kwamba kazi yoyote haitahesabiwa kuwa ni kazi ya shuruti au kazi ya kikatili au ya kutweza endapo kazi hiyo, kwa mujibu wa sheria ni -

(a) kazi inayobidi ifanywe kutokana na hukumu au amri ya mahakama;

(b) kazi inayobidi ifanywe na askari wa jeshi lolote katika kutekeleza majukumu yao;

(c) kazi ambayo mtu yeyote inabidi aifanye kutokana na kuwapo hali ya hatari au baa lolote linalotishia uhai wa ustawi wa jamii;

(d) kazi au huduma yoyote ambayo ni sehemu ya -

(i) majukumu ya kawaida ya kuhakikisha ustawi wa jamii;

(ii) ujenzi wa taifa wa lazima kwa mujibu wa sheria;

(iii) jitihada za taifa za kutumia uwezo wa kila mtu kufanya kazi kwa ajili ya kuimarisha jamii na uchumi wa taifa na kuhakikisha maendeleo na tija ya kitaifa.

26.- (1) Kila mtu ana wajibu wa kufuata na kuitii Katiba hii na sheria za Jamhuri ya Muungano.

(2) Kila mtu ana haki, kwa kufuata utaratibu

Wajibu
wa kutii
sheria
za nchi
Sheria
ya 1984
Na. 15
ib. 6

uliowekwa na sheria, kuchukua hatua za kisheria kuhakikisha hifadhi ya Katiba na sheria za nchi.

- 27.-** (1) Kila mtu ana wajibu wa kulinda mali asilia ya Jamhuri ya Muungano, mali ya Mamlaka ya Nchi na mali yote inayomilikiwa kwa pamoja na wananchi, na pia kuiheshimu mali ya mtu mwingine. **Kulinda mali ya umma Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 6**
- (2) Watu wote watatakiwa na sheria kutunza vizuri mali ya Mamlaka ya Nchi na ya pamoja, kupiga vita aina zote za uharibifu na ubadhilifu, na kuendesha uchumi wa taifa kwa makini kama watu ambao ndio waamuzi wa hali ya baadaye ya taifa lao.
- 28.-** (1) Kila raia ana wajibu wa kulinda, kuhifadhi na kudumisha uhuru, mamlaka, ardhi na umoja wa taifa. **Ulinzi wa Taifa Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 6**
- (2) Bunge laweza kutunga sheria zinazofaa kwa ajili ya kuwawezesha wananchi kutumikia katika majeshi na katika ulinzi wa taifa.
- (3) Mtu yeyote hatakuwa na haki ya kutia sahihi kwenye mkataba wa kukubali kushindwa vita na kulitoa taifa kwa mshindi, wala kuridhia au kutambua kitendo cha uvamizi au mgawanyiko wa Jamhuri ya Muungano au wa sehemu

yoyote ya ardhi ya eneo la taifa na bila ya kuathiri Katiba hii na sheria zilizowekwa, hakuna mtu atakayekuwa na haki ya kuwazuia raia wa Jamhuri ya Muungano kupigana vita dhidi ya adui yeyote anayeshambulia nchi.

- (4) Uhaini kama unavyofafanuliwa na sheria utakuwa ni kosa la juu kabisa dhidi ya Jamhuri ya Muungano.

Masharti ya Jumla

- 29.-** (1) Kila mtu katika Jamhuri ya Muungano anayo haki ya kufaidi haki za msingi za binadamu, na matokeo ya kila mtu kutekeleza wajibu wake kwa jamii, kama zilivyofafanuliwa katika ibara ya 12 hadi ya 28 za sehemu hii ya Sura hii ya Katiba.

Haki na wajibu muhimu Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 6

- (2) Kila mtu katika Jamhuri ya Muungano anayo haki ya kupata hifadhi sawa chini ya sheria za Jamhuri ya Muungano.
- (3) Raia yeyote wa Jamhuri ya Muungano hatakuwa na haki, hadhi au cheo maalum kwa misingi ya nasaba, jadi au urithi wake.
- (4) Ni marufuku kwa sheria yoyote kutoa haki, hadhi au cheo maalum kwa raia yeyote wa Jamhuri ya Muungano kwa misingi ya nasaba, jadi au urithi.

- (5) Ili watu wote waweze kufaidi haki na uhuru vilivyotajwa na Katiba hii kila mtu ana wajibu wa kutenda na kuendesha shughuli zake kwa namna ambayo haitaingilia haki na uhuru wa watu wengine au maslahi ya umma.

30.- (1) Haki na uhuru wa binadamu ambavyo misingi yake imeorodheshwa katika Katiba hii havitatumiwa na mtu mmoja kwa maana ambayo itasababisha kuingiliwa kati au kukatizwa kwa haki na uhuru wa watu wengine au maslahi ya umma.

Mipaka
kwa
haki na
uhuru
na
hifadhi
kwa
haki na
wajibu.
Sheria
ya 1984
Na. 15
ib. 6
1994
Na. 34
ib. 6

- (2) Ifahamike kwamba masharti yaliyomo katika Sehemu hii ya Katiba hii, yanayofafanua misingi ya haki, uhuru na wajibu wa binadamu, hayaharamishi sheria yoyote iliyotungwa wala kuzuia sheria yoyote kutungwa au jambo lolote halali kufanywa kwa mujibu wa sheria hiyo, kwa ajili ya -

- (a) kuhakikisha kwamba haki na uhuru wa watu wengine au maslahi ya umma haviathiriwi na matumizi mabaya ya uhuru na haki za watu binafsi;
- (b) kuhakikisha ulinzi, usalama wa jamii, amani katika jamii, maadili ya jamii, afya ya jamii, mipango ya maendeleo ya miji na vijiji, ukuzaji na

matumizi ya madini au ukuzaji na uendelezaji wa mali au maslahi mengineyo yoyote kwa nia ya kukuza manufaa ya umma;

- (c) kuhakikisha utekelezaji wa hukumu au amri ya mahakama iliyotolewa katika shauri lolote la madai au la jinai.
 - (d) kulinda sifa, haki na uhuru wa watu wengine au maisha binafsi ya watu wanohusika katika mashauri mahakamani; kuzuia kutoa habari za siri; kutunza heshima, mamlaka na uhuru wa mahakama;
 - (e) kuweka vizuizi, kusimamia na kudhibiti uanzishaji, uendeshaji na shughuli za vyama na mashirika ya watu binafsi nchini; au
 - (f) kuwezesha jambo jingine lolote kufanyika ambalo linastawisha au kuhifadhi maslahi ya taifa kwa jumla.
- (3) Mtu yeyote anayedai kuwa sharti lolote katika Sehemu hii ya Sura hii au katika sheria yoyote inayohusu haki yake au wajibu kwake, limevunjwa, linavunjwa au inaelekea litavunjwa na mtu yeyote popote katika Jamhuri ya Muungano, anaweza kufungua shauri katika Mahakama Kuu.

- (4) Bila ya kuathiri masharti mengineyo yaliyomo katika Katiba hii, Mahakama Kuu itakuwa na mamlaka ya kusikiliza kwa mara ya kwanza na kuamua shauri lolote lililoletwa mbele yake kwa kufuata ibara hii; na Mamlaka ya Nchi yaweza kuweka sheria kwa ajili ya -
 - (a) kusimamia utaratibu wa kufungua mashauri kwa mujibu wa ibara hii;
 - (b) kufafanua uwezo wa Mahakama Kuu katika kusikiliza mashauri yaliyofunguliwa chini ya ibara hii;
 - (c) kuhakikisha utekelezaji bora wa madaraka ya Mahakama Kuu, hifadhi na kutilia nguvu haki, uhuru na wajibu kwa mujibu wa Katiba hii.
- (5) Endapo katika shauri lolote inadaiwa kwamba sheria yoyote iliyotungwa au hatua yoyote iliyochofuliwa na Serikali au mamlaka nyingine inafuta au inakatiza haki, uhuru na wajibu muhimu zitokanazo na ibara ya 12 hadi 29 za Katiba hii, na Mahakama Kuu inaridhika kwamba sheria au hatua inayohusika, kwa kiwango inachopingana na Katiba ni batili au kinyume cha Katiba basi Mahakama Kuu ikiona kuwa yafaa au hali au masilahi ya jamii yahitaji hivyo, badala ya kutamka kuwa sheria au

hatua hiyo ni batili, itakuwa na uwezo wa kuamua kutoa fursa kwa ajili ya Serikali au mamlaka nyingine yoyote inayohusika kurekebisha hitilafu iliyopo katika sheria inayotuhumiwa au hatua inayohusika katika muda na kwa jinsi itakavyotajwa na Mahakama Kuu, na sheria hiyo au hatua inayohusika itaendelea kuhesabiwa kuwa ni halali hadi ama marekebisho yatakapofanywa au muda uliowekwa na Mahakama Kuu utakapokwisha, mradi muda mfupi zaidi ndio uzingatiwe.

Madaraka ya Pekee ya Mamlaka ya Nchi

- 31.- (1)** Mbali na masharti ya ibara ya 30(2), sheria yoyote iliyotungwa na Bunge haitakuwa haramu kwa sababu tu kwamba inawezesha hatua kuchukuliwa wakati wa hali ya hatari, au wakati wa hali ya kawaida kwa watu wanaoaminika kuwa wanafanya vitendo vinavyohatarisha au kudhuru usalama wa taifa, ambazo zinakiuka masharti ya ibara ya 14 na ya 15 za Katiba hii.
- (2) Ni marufuku kwa hatua zilizotajwa katika ibara ndogo ya (1) ya ibara hii kuchukuliwa kwa mujibu wa sheria yoyote wakati wa hali ya hatari, au wakati wa hali ya kawaida kwa mtu

Ukiukaji
wa haki
na
uhuru
Sheria
ya 1984
Na. 15
ib. 6

yeyote isipokuwa tu kwa kiasi ambacho ni lazima na halali kwa ajili ya kushughulikia hali iliyopo wakati wa hali ya hatari au wakati wa hali ya kawaida kushughulikia hali iliyosababishwa na mwenendo wa mtu anayehusika.

- (3) Ifahamike kwamba masharti yaliyomo katika ibara hii hayataidhinisha mtu kunyang'anywa haki yake ya kuwa hai isipokuwa tu kwa kifo kama matokeo ya vitendo vya kivita.
- (4) Kwa madhumuni ya ibara hii na ibara zifuatazo za Sehemu hii “wakati wa hali ya hatari” maana yake ni kipindi chochote ambapo Tangazo la Hali ya Hatari, lililotolewa na Rais kwa kutumia uwezo aliopewa katika ibara ya 32, linatumika.

- 32.-** (1) Bila ya kuathiri Katiba hii, au sheria iliyotungwa na Bunge kwa ajili hiyo, Rais aweza kutangaza hali ya hatari katika Jamhuri ya Muungano au katika sehemu yake yoyote. Madaraka ya kutangaza hali ya hatari Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 6
- (2) Rais aweza tu kutangaza kuwa kuna hali ya hatari iwapo - Sheria ya 1992 Na. 4 ib. 11
- (a) Jamhuri ya Muungano iko katika vita; au

- (b) kuna hatari hasa kwamba Jamhuri ya Muungano inakaribia kuvamiwa au kuingia katika hali ya vita; au
 - (c) kuna hali halisi ya kuvurugika kwa amani ya jamii au kutoweka kwa usalama wa jamii katika Jamhuri ya Muungano au sehemu yake yoyote kiasi kwamba ni lazima kuchukua hatua za pekee ili kurejesha amani na usalama; au
 - (d) kuna hatari dhahiri na kubwa, kiasi kwamba amani ya jamii itavurugika na usalama wa raia kutoweka katika Jamhuri ya Muungano au sehemu yake yoyote ambayo haiwezi kuepukika isipokuwa kwa kutumia mamlaka ya pekee; au
 - (e) karibu kutatokea tukio la hatari au tukio la balaa au la baa ya kimazingira ambalo linatishia jamii au sehemu ya jamii katika Jamhuri ya Muungano; au
 - (f) kuna aina nyingineyo ya hatari ambayo kwa dhahiri ni tishio kwa nchi.
- (3) Endapo inatangazwa kwamba kuna hali ya hatari katika Jamhuri ya Muungano nzima au katika Tanzania Bara nzima au katika Tanzania Zanzibar nzima, Rais atatuma mara nakala ya tangazo hilo kwa Spika wa

Bunge, ambaye baada ya kushauriana na Kiongozi wa shughuli za Serikali Bungeni, ataitisha mkutano wa Bunge ndani ya siku zisizozidi kumi na nne, ili kuitafakari hali ya mambo na kuamua kupitisha au kutopitisha azimio, litakaloungwa mkono na kura za wajumbe wasiopungua theluthi mbili ya wajumbe wote, la kuunga mkono tangazo la hali ya hatari lililotolewa na Rais.

- (4) Bunge laweza kutunga sheria inayoweka masharti kuhusu nyakati na utaratibu ambao utawawezesha watu fulani wenye kusimamia utekelezaji wa mamlaka ya Serikali katika sehemu mahususi za Jamhuri ya Muungano kumuomba Rais kutumia madaraka aliyopewa na ibara hii kuhusiana na yoyote kati ya sehemu hizo endapo katika sehemu hizo kunatokea yoyote kati ya hali zilizotajwa katika aya ya (c), (d) na (e) za ibara ndogo ya (2) na hali hiyo haivuki mipaka ya sehemu hizo; na pia kwa ajili ya kufafanua utekelezaji wa mamlaka ya Serikali wakati wa hali ya hatari.
- (5) Tangazo la hali ya hatari lililotolewa na Rais kwa mujibu wa ibara hii litakoma kutumika -
 - (a) iwapo litafutwa na Rais;

- (b) endapo zitapita siku kumi na nne tangu tangazo lilipotolewa kabla ya kupitishwa azimio lililotajwa katika ibara ndogo ya (3);
 - (c) baada ya kupita muda wa miezi sita tangu tangazo hilo lilipotolewa; isipokuwa kwamba kikao cha Bunge chaweza, kabla ya muda wa miezi sita kupita, kuongeza mara kwa mara muda wa tangazo hilo kutumika kwa vipindi vya miezi mingine sita kwa azimio litakaloungwa mkono na kura za wajumbe wa kikao hicho wasiopungua theluthi mbili ya wajumbe wote;
 - (d) wakati wowote ambapo mkutano wa Bunge utalitangua tangazo hilo kwa azimio litakaloungwa mkono na kura za wajumbe wasiopungua theluthi mbili ya wajumbe wote.
- (6) Kwa madhumuni ya kuondoa mashaka juu ya ufafanuzi au utekelezaji wa masharti ya ibara hii, masharti ya sheria iliyotungwa na Bunge na ya sheria nyingine yoyote, inayohusu utangazaji wa hali ya hatari kama ilivyotajwa katika ibara hii, yatatumika tu katika sehemu ya Jamhuri ya Muungano ambapo hali hiyo ya hatari imetangazwa.

SURA YA PILI

SERIKALI YA JAMHURI YA MUUNGANO

SEHEMU YA KWANZA

RAIS

- 33.-**(1) Kutakuwa na Rais wa Jamhuri ya Muungano. Rais wa Jamhuri ya Muungano Shria ya 1984 Na. 15 ib. 9
- (2) Rais atakuwa Mkuu wa Nchi, Kiongozi wa Serikali na Amiri Jeshi Mkuu.
- 34.-**(1) Kutakuwa na Serikali ya Jamhuri ya Muungano ambayo itakuwa na mamlaka juu ya mambo yote ya Muungano katika Jamhuri ya Muungano, na pia juu ya mambo mengine yote yahasuyo Tanzania Bara. Serikali ya Jamhuri ya Muungano na Mamlaka yake Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 9
- (2) Mamlaka ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano yatahusu utekelezaji na hifadhi ya Katiba hii na pia mambo mengineyo yote ambayo Bunge lina mamlaka ya kuyatungia sheria.
- (3) Mamlaka yote ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano juu ya mambo yote ya Muungano katika Jamhuri ya Muungano, na pia juu ya mambo

mengineyo yote yahusuyo Tanzania Bara, yatakuwa mikononi mwa Rais wa Jamhuri ya Muungano.

(4) Bila ya kuathiri masharti mengineyo ya Katiba hii, madaraka ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano yatatekelezwa ama na Rais mwenyewe moja kwa moja au kwa kukasimu madaraka hayo kwa watu wengine wenye madaraka katika utumishi wa Serikali ya Jamhuri ya Muungano.

(5) Ifahamike kwamba masharti yaliyomo katika ibara hii hayatahesabiwa kwamba -

(a) yanahamishia kwa Rais madaraka yoyote ya kisheria yaliyowekwa na sheria mikononi mwa mtu au mamlaka yoyote ambayo si Rais; au

(b) yanalizuia Bunge kukabidhi madaraka yoyote ya kisheria mikononi mwa mtu au watu au mamlaka yoyote ambayo si Rais.

35.- (1) Shughuli zote za utendaji za Serikali ya Jamhuri ya Muungano zitatekelezwa na watumishi wa Serikali kwa niaba ya Rais.

Utekelezaji wa shughuli za Serikali Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 9

- (2) Amri na maagizo mengine yanayotolewa kwa madhumuni ya ibara hii yatathibitishwa kwa namna itakavyoelezwa katika kanuni zilizowekwa na Rais, kwa kuzingatia masharti ya Katiba hii.

- 36.-** (1) Bila ya kuathiri masharti mengineyo yaliyomo katika Katiba hii na ya sheria nyingine yoyote, Rais atakuwa na mamlaka ya kuanzisha na kufuta nafasi za madaraka ya namna mbalimbali katika utumishi wa Serikali ya Jamhuri ya Muungano.
- (2) Rais atakuwa na madaraka ya kuteua watu wa kushika nafasi za madaraka Sheria ya 2000 Na. 3 ib. 6
- (3) Bila ya kuathiri masharti ya ibara ndogo ya (2), masharti mengineyo yaliyomo katika Katiba hii na ya sheria yoyote inayohusika, mamlaka ya kuwateua watu wengine wote

wasiokuwa viongozi wala watendaji wakuu, kushika nafasi za madaraka katika utumishi wa Serikali ya Jamhuri ya Muungano, na pia mamlaka ya kuwapandisha vyeo watu hao, kuwaondoa katika madaraka, kuwafukuza kazi na mamlaka ya kudhibiti nidhamu ya watu waliokabidhiwa madaraka, yatakuwa mikononi mwa Tume za Utumishi na mamlaka mengineyo yaliyotajwa na kupewa madaraka kuhusu nafasi za madaraka kwa mujibu wa Katiba hii au kwa mujibu wa sheria yoyote inayohusika.

- (4) Masharti ya ibara ndogo ya (2) na ya (3) hayatahesabiwa kuwa yanamzuia Rais kuchukua hatua za kudhibiti nidhamu ya watumishi na utumishi katika Serikali ya Jamhuri ya Muungano.

- 37.-** (1) Mbali na kuzingatia masharti yaliyomo katika Katiba hii, na sheria za Jamhuri ya Muungano katika utendaji wa kazi na shughuli zake, Rais atakuwa huru na hatalazimika kufuata ushauri atakaopewa na mtu yeyote, isipokuwa tu pale anapotakiwa na Katiba hii au na sheria nyingine yoyote kufanya jambo lolote kulingana na ushauri anaopewa na mtu au mamlaka yoyote.
- Utekelezaji wa kazi na shughuli za Rais. Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 9, Sheria ya 1992 Na. 4 ib. 12

- (2) Endapo Baraza la Mawaziri litaona; kuwa Rais hawezi kumudu kazi zake kwa sababu ya maradhi ya mwili au ya akili, laweza kuwasilisha kwa Jaji Mkuu azimio la kumwomba Jaji Mkuu athibitisha kwamba Rais, kwa sababu ya maradhi ya mwili au akili, hawezi kumudu kazi zake. Baada ya kupokea azimio kama hilo, Jaji Mkuu atateua Bodi ya utabibu ya watu wasiopungua watatu atakaowateua kutoka miongoni mwa mabingwa wanaotambuliwa na sheria ya matabibu ya Tanzania, na Bodi hiyo itachunguza suala hilo na kumshauri Jaji Mkuu ipasavyo, naye aweza, baada ya kutafakari ushahidi wa kitabibu kuwasilisha kwa Spika hati ya kuthibitisha kwamba Rais, kutokana na maradhi ya mwili au ya akili, hamudu kazi zake; na iwapo Jaji Mkuu hatabatilisha tamko hilo ndani ya siku saba kutokana na Rais kupata nafuu na kurejea kazini, basi itahesabiwa kwamba kiti cha Rais ki wazi, na yaliyomo katika ibara ndogo ya (5) yatatumika.
- Sheria ya 1992 Na. 20 ib. 4, Sheria ya 1994 Na. 34 ib. 6, Sheria ya 2005 Na. 1 ib. 9 T.S Na. 133 la mwaka 2001 T.S Na. 150 la mwaka 2005
- (3) Endapo Rais atakuwa hayupo katika Jamhuri ya Muungano au atashindwa kutekeleza majukumu yake kwa sababu nyingine yoyote, kazi na shughuli za Rais zitatekelezwa na mmojawapo wa wafuatao kwa kufuata mpangilio ufuatao, yaani -

- (a) Makamu wa Rais au kama nafasi yake iwazi au kama naye hayupo au ni mgonjwa; basi;
 - (b) Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano.
- (4) Endapo Waziri Mkuu ndiye atatekeleza kazi na shughuli za Rais kutokana na sababu kwamba Makamu wa Rais hayupo basi Waziri Mkuu ataacha kutekeleza kazi na shughuli hizo endapo lolote kati ya mambo yafuatayo litatokea mwanzo -
- (a) Rais atakaporejea katika Jamhuri ya Muungano au atakapopata nafuu kutokana na maradhi na kuanza kutekeleza kazi za Rais;
 - (b) Makamu wa Rais atakaporejea katika Jamhuri ya Muungano.
- (5) Endapo kiti cha Rais kitakuwa wazi kutokana na Rais kufariki dunia, kujiuzulu, kupoteza sifa za uchaguzi au kutomudu kazi zake kutokana na maradhi ya mwili au kushindwa kutekeleza kazi na shughuli za Rais, basi Makamu wa Rais ataapishwa na atakuwa Rais kwa muda uliobaki katika kipindi cha miaka mitano na kwa masharti yaliyoelezwa katika ibara ya 40, kisha baada ya kushauriana na chama cha siasa anachotoka Rais

atapendekeza jina la mtu atakayekuwa Makamu wa Rais na uteuzi huo utathibitishwa na Bunge kwa kura zisizopungua asilimia hamsini ya Wabunge wote.

- (6) Ifahamike kwamba kiti cha Rais hakitakuwa ki- wazi na Rais hatahesabiwa kwamba hayuko katika Jamhuri ya Muungano au hawezi kumudu kazi zake endapo -
 - (a) atakuwa hayupo katika mji ambao ndio makao makuu ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano;
 - (b) atakuwa hayupo katika Jamhuri ya Muungano kwa kipindi cha muda wa saa ishirini na nne; au
 - (c) atakuwa ni mgonjwa lakini anatumaini kuwa atapata nafuu baada ya muda si mrefu.
- (7) Iwapo kutatokea lolote kati ya mambo yaliyotajwa katika ibara ndogo ya (6) na Rais akiona kuwa inafaa kukasimu kutoa maagizo kwa maandishi ya kumteua yeyote kati ya watu waliotajwa katika aya ya (a) au ya (b) za ibara ndogo ya (3) ya ibara hii kwa ajili ya kutekeleza madaraka ya Rais wakati yeye hayupo au ni mgonjwa, na mtu huyo atakayeteuliwa

atatekeleza madaraka hayo ya Rais kwa kufuata masharti yoyote yatakayowekwa na Rais; isipokuwa kwamba masharti yaliyomo katika ibara hii ndogo yafahamike kuwa hayapunguzi wala kuathiri uwezo wa Rais alionao kwa mujibu wa sheria nyingine yoyote wa kukasimu madaraka yake kwa mtu mwingine yeyote.

- (8) Rais aweza, akiona inafaa kufanya hivyo, kumwagiza kwa maandishi Waziri yeyote kutekeleza kazi na shughuli zozote za Rais ambazo Rais atazitaja katika maagizo yake na Waziri aliyeagizwa hivyo kwa mujibu wa masharti ya ibara hii ndogo, atakuwa na mamlaka ya kutekeleza kazi na shughuli hizo kwa kufuata masharti yoyote yaliyowekwa na Rais, lakini bila ya kujali masharti ya sheria nyingine yoyote; isipokuwa kwamba -
 - (a) Rais hatakuwa na mamlaka ya kukasimu kwa Waziri kwa mujibu wa masharti ya ibara hii ndogo kazi yoyote ya Rais aliyokabidhiwa na sheria yoyote inayotokana na masharti ya mkataba wowote uliotiwa sahihi na Jamhuri ya Muungano iwapo kisheria Rais haruhusiwi kukasimu kazi hiyo kwa mtu mwingine yeyote;

- (b) ifahamike kwamba maagizo yanayotolewa na Rais kwa mujibu wa masharti ya ibara hii ndogo, ya kumwagiza Waziri yeyote kutekeleza kazi yoyote ya Rais, hayatahesabiwa kwamba yanamzuia Rais kutekeleza kazi hiyo yeye mwenyewe.
- (9) Kwa madhumuni ya ufafanuzi wa masharti ya ibara hii -
- (a) mkutano wa Baraza la Mawaziri uliofanywa kwa ajili ya kuwasilisha kwa Jaji Mkuu azimio kuhusu hali ya afya ya Rais utahesabiwa kuwa ni mkutano halali hata kama mjumbe yeyote wa Baraza hilo hayupo au kiti chake ki wazi, na itahesabiwa kuwa Baraza limepitisha azimio hilo ikiwa litaungwa mkono kwa kauli ya wajumbe walio wengi waliohudhuria mkutano na kupiga kura;
 - (b) Rais hatahesabiwa kuwa hayupo katika Jamhuri ya Muungano kwa sababu tu ya kupitia nje ya Tanzania wakati yuko safarini kutoka sehemu moja ya Tanzania kwenda sehemu nyingine, au kwa sababu kwamba ametoa maagizo kwa mujibu wa masharti ya ibara ndogo ya (7) na maagizo hayo bado hayajabatilishwa.

- (10) Bila ya kujali masharti yaliyoelezwa hapo awali katika ibara hii mtu atakayetekeleza kazi na shughuli za Rais kwa mujibu wa ibara hii hatakuwa na mamlaka ya kulivunja Bunge, kumwondoa yeyote kati ya Mawaziri katika madaraka yake, au kufuta uteuzi wowote uliofanywa na Rais.
- (11) Mtu yeyote atakayetekeleza kazi na shughuli za Rais kwa mujibu wa masharti ya ibara hii kama ni Mbunge hatapoteza kiti chake katika Bunge wala hatapoteza sifa zake za kuchaguliwa kuwa Mbunge kwa sababu tu ya kutekeleza kazi na shughuli za Rais kwa mujibu wa masharti ya ibara hii.
- 38.-** (1) Rais atachaguliwa na wananchi kwa mujibu wa masharti ya Katiba hii na kwa mujibu wa sheria itakayoweka masharti kuhusu uchaguzi wa Rais ambayo itatungwa na Bunge kwa kufuata masharti ya Katiba hii.
- (2) Bila ya kuathiri masharti mengineyo ya Katiba hii, kiti cha Rais kitakuwa kiwazi, na uchaguzi wa Rais utafanyika au nafasi hiyo itajazwa vinginevyo kwa mujibu wa Katiba hii, kadiri itakavyokuwa, kila mara litokeapo lolote kati ya mambo yafuatayo:-
- Uchaguzi wa Rais Sheria ya 1979 Na. 14 ib. 3; Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 9;
- Sheria ya 1992 Na. 20 ib. 5
Sheria ya 1994 Na. 34 ib. 7 T.S na. 133 la 2001

- (a) baada ya Bunge kuvunjwa;
 - (b) baada ya Rais kujiuzulu bila ya kuvunja Bunge kwanza;
 - (c) baada ya Rais kupoteza sifa za kushika nafasi ya madaraka ya kuchaguliwa;
 - (d) baada ya Rais kushtakiwa Bungeni kwa mujibu wa Katiba hii na kuondolewa katika madaraka;
 - (e) baada ya kuthibitishwa kwa mujibu wa masharti ya ibara ya 37 ya Katiba hii kwamba Rais hawezi kumudu kazi na shughuli zake;
 - (f) baada ya Rais kufariki.
- (3) Kiti cha Rais hakitahesabiwa kuwa kiwazi kwa sababu tu ya Bunge kupitisha hoja ya kutokuwa na imani kwa Waziri Mkuu.
- 39.-** (1) Mtu hatatahili kuchaguliwa kushika kiti cha Rais wa Jamhuri ya Muungano isipokuwa tu kama –
- (a) ni raia wa kuzaliwa wa Jamhuri ya Muungano kwa mujibu wa Sheria ya Uraia;
 - (b) ametimiza umri wa miaka arobaini;
- Sifa za mtu kuchaguliwa kuwa Rais Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 9,

- (c) ni mwanachama, na mgombea aliyependekezwa na chama cha siasa; Sheria ya 1994 Na. 34
- (d) anazo sifa za kumwezesha kuwa Mbunge au Mjumbe wa Baraza la Wawakilishi; ib. 8 Sheria ya 2000 Na. 3 ib. 7
- (e) katika kipindi cha miaka mitano kabla ya Uchaguzi Mkuu hajawahi kutiwa hatiani katika Mahakama yoyote kwa kosa lolote la kukwepa kulipa kodi yoyote ya Serikali.
- (2) Bila ya kuingilia haki na uhuru wa mtu kuwa na maoni yake, kuamini dini atakayo, kushirikiana na wengine na kushiriki shughuli za umma kwa mujibu wa sheria za nchi, mtu yeyote hatakuwa na sifa za kuchaguliwa kushika kiti cha Rais wa Jamhuri ya Muungano kama si mwanachama na mgombea aliyependekezwa na chama cha siasa.
- 40.-** (1) Bila ya kuathiri masharti mengineyo yaliyomo katika ibara hii, mtu yeyote ambaye ni Rais anaweza kuchaguliwa tena kushika kiti hicho. Haki ya kucha-guliwa tena Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 9
- (2) Hakuna mtu atakayechaguliwa zaidi ya mara mbili kushika kiti cha Rais. Sheria Na. 34 ya 1994 ib. 9
- (3) Mtu aliyewahi kuwa Rais wa Zanzibar hatapoteza sifa za kuweza Sheria Na. 34 ya 1994 ib. 9

kuchaguliwa kuwa Rais wa Jamhuri ya Muungano kwa sababu tu kwamba aliwahi kushika madaraka ya Rais wa Zanzibar.

- (4) Endapo Makamu wa Rais anashika kiti cha Rais kwa mujibu wa masharti ya ibara ya 37(5) kwa kipindi kinachopungua miaka mitatu ataruhusiwa kugombea nafasi ya Rais mara mbili, lakini kama akishika kiti cha Rais kwa muda wa miaka mitatu au zaidi ataruhusiwa kugombea nafasi ya Rais mara moja tu.

- 41.-** (1) Baada ya Bunge kuvunjwa au kukitokea jambo jingine lolote lililotajwa katika ibara ndogo ya (2) ya ibara ya 38 na inalazimu uchaguzi wa Rais kufanyika, kila chama cha siasa kinachopenda kushiriki katika uchaguzi wa Rais kitawasilisha kwa Tume ya Uchaguzi, kwa mujibu wa sheria, jina la mwanachama wake mmoja kinayetaka asimame kama mgombea katika uchaguzi wa Rais wa Jamhuri ya Muungano na jina la mwanachama wake mwingine kinayempendekeza kwa nafasi ya Makamu wa Rais.
- Utaratibu wa uchaguzi wa Rais Sheria Na. 20 ya 1992 ib. 5 Sheria Na. 34 ya 1994 ib. 10
- (2) Mapendekezo ya majina ya wagombea katika uchaguzi wa Rais yatawasilishwa kwa Tume ya Uchaguzi katika siku na saa

itakayotajwa kwa mujibu wa sheria iliyotungwa na Bunge, na mtu hatakuwa amependekezwa kwa halali isipokuwa tu kama kupendekezwa kwake kunaungwa mkono na wananchi wapiga kura kwa idadi na kwa namna itakayotajwa na sheria iliyotungwa na Bunge.

- (3) Endapo inapofika saa na siku iliyotajwa kwa ajili ya kuwasilisha mapendekezo ya majina ya wagombea, ni mgombea mmoja tu ambaye anapendekezwa kwa halali, Tume itawasilisha jina lake kwa wananchi, nao watapiga kura ya kumkubali au kumkataa kwa mujibu wa masharti ya ibara hii na ya sheria iliyotungwa na Bunge.
- (4) Uchaguzi wa Rais wa Jamhuri ya Muungano utafanywa siku itakayoteuliwa na Tume ya Uchaguzi kwa mujibu wa sheria iliyotungwa na Bunge.
- (5) Mambo mengine yote yahusuyo utaratibu wa uchaguzi wa Rais yatakuwa kama itakavyofafanuliwa katika sheria iliyotungwa na Bunge kwa ajili hiyo.

- (6) Mgombea yeyote wa kiti cha Rais atatangazwa kuwa amechaguliwa kuwa Rais iwapo tu amepata kura nyingi zaidi kuliko mgombea mwingine yeyote.
- (7) Iwapo mgombea ametangazwa na Tume ya Uchaguzi kwamba amechaguliwa kuwa Rais kwa mujibu wa ibara hii, basi hakuna mahakama yoyote itakayokuwa na mamlaka ya kuchunguza kuchaguliwa kwake.

- 42.-** (1) Rais mteule atashika madaraka ya Rais mapema iwezekanavyo baada ya kutangazwa kwamba amechaguliwa kuwa Rais, lakini kwa hali yoyote itabidi ashike madaraka kabla ya kupita siku saba. Wakati na muda wa kushika madaraka ya rais
- (2) Isipokuwa kama atajiuzulu au atafariki mapema zaidi mtu aliyechaguliwa kuwa Rais, bila ya kuathiri masharti yaliyo katika ibara ndogo ya (3), atashika kiti cha Rais kwa muda wa miaka mitano tangu siku alipochaguliwa kuwa Rais. Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 9;
- (3) Mtu aliyechaguliwa kuwa Rais atashika kiti cha Rais hadi—
- (a) siku ambapo mtu atakayemfuatia katika kushika kiti hicho atakula kiapo cha Rais; au

- (b) siku ambapo atafariki dunia akiwa katika madaraka; au
 - (c) siku atakapojiuzulu; au
 - (d) atakapoacha kushika kiti cha Rais kwa mujibu wa masharti ya Katiba hii.
- (4) Iwapo Jamhuri ya Muungano inapigana vita dhidi ya adui na Rais anaona kuwa haiwezekani kufanya uchaguzi, Bunge laweza mara kwa mara kupitisha azimio la kuongeza muda wa miaka mitano uliotajwa katika ibara ndogo ya (2) ya ibara hii isipokuwa kwamba muda wowote utakaoongezwa kila mara hautazidi miezi sita.
- (5) Kila Rais mteule na kila mtu atakayeshikilia kiti cha Rais, kabla ya kushika madaraka ya Rais, ataapa mbele ya Jaji Mkuu wa Jamhuri ya Muungano kiapo cha uaminifu na kiapo kingine chochote kinachohusika na utendaji wa kazi yake kitakachowekwa kwa mujibu wa sheria iliyotungwa na Bunge.

- 43.-** (1) Rais atalipwa mshahara na malipo mengineyo, na atakapostaafu atapokea malipo ya uzeeni, kiinua mgongo au posho, kadri itakavyoamuliwa na Bunge, na mshahara, malipo hayo mengineyo, malipo ya uzeeni na kiinua mgongo hicho, vyote vitatokana na Mfuko Mkuu wa Hazina ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano na vitatolewa kwa mujibu wa masharti ya ibara hii. Masharti ya kazi ya Rais Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 9
- (2) Mshahara na malipo mengineyo yote ya Rais havitapunguzwa wakati Rais atakapokuwa bado ameshika madaraka yake kwa mujibu wa masharti ya Katiba hii.
- 44.-** (1) Bila ya kuathiri Katiba hii, au sheria yoyote iliyotungwa na Bunge kwa ajili hiyo, Rais aweza kutangaza kuwapo kwa hali ya vita kati ya Jamhuri ya Muungano na nchi yoyote. Madaraka ya kutangaza vita Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 9
- (2) Baada ya kutoa tangazo, Rais atapeleka nakala ya tangazo hilo kwa Spika wa Bunge ambaye, baada ya kushauriana na Kiongozi wa Shughuli za Serikali Bungeni, ndani ya siku kumi na nne kuanzia tarehe ya tangazo, ataitisha mkutano wa Bunge ili kutafakari hali ya mambo na kufikiria kupitisha au kutopitisha azimio la kuunga mkono tangazo la vita lililotolewa na Rais. Sheria ya 1992 Na. 4 ib. 14

- 45.- (1)** Bila ya kuathiri masharti mengineyo yaliyomo katika ibara hii, Rais anaweza kutenda lolote kati ya mambo yafuatayo:-
- Uwezo wa kutoa msamaha Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 9
- (a) kutoa msamaha kwa mtu yeyote aliyepatikana na hatia mbele ya mahakama kwa kosa lolote, na aweza kutoa msamaha huo ama bila ya masharti au kwa masharti, kwa mujibu wa sheria;
 - (b) kumwachilia kabisa au kwa muda maalum mtu yeyote aliyehukumiwa kuadhibiwa kwa ajili ya kosa lolote ili mtu huyo asitimize kabisa adhabu hiyo au asitimize adhabu hiyo wakati wa muda huo maalum;
 - (c) kuibadilisha adhabu yoyote aliyopewa mtu yeyote kwa kosa lolote iwe adhabu tahafifu;
 - (d) kufuta adhabu yote au sehemu ya adhabu yoyote aliyopewa mtu yeyote kwa ajili ya kosa lolote au kufuta adhabu yote au sehemu ya adhabu ya kutoza, au kuhozi (au kuchukua) kitu cha mtu mwenye hatia ambacho vinginevyo kingechukuliwa na Serikali ya Jamhuri ya Muungano.

- (2) Bunge laweza kutunga sheria kwa ajili ya kuweka utaratibu utakaofuatwa na Rais katika utekelezaji wa madaraka yake kwa mujibu wa ibara hii.
- (3) Masharti ya ibara hii yatumika kwa watu waliohukumiwa na kuadhibiwa Tanzania Zanzibar na kwa adhabu zilizotolewa Tanzania Zanzibar kwa mujibu wa sheria iliyotungwa na Bunge inayotumika Tanzania Zanzibar, hali kadhalika, masharti hayo yatumika kwa watu waliohukumiwa na kuadhibiwa Tanzania Bara kwa mujibu wa sheria.

46.- (1) Wakati wote Rais atakapokuwa bado ameshika madaraka yake kwa mujibu wa Katiba hii, itakuwa ni marufuku kumshitaki au kuendesha mashataka ya aina yoyote juu yake mahakamani kwa ajili ya kosa lolote la jinai.

Kinga dhidi ya mashtaka ya madai Sheria ya 1984 Na. 15 ib. 9 Sheria ya 1992 Na. 20 ib. 7

- (2) Wakati wote Rais atakapokuwa bado ameshika madaraka yake kwa mujibu wa Katiba hii, haitaruhusiwa kufungua mahakamani shauri kuhusu jambo lolote alilolitenda au alilokosa kulitenda yeye binafsi kama raia wa kawaida ama kabla au baada ya kushika madaraka ya Rais, ila tu kama angalau siku thelathini kabla ya shauri kufunguliwa mahakamani, Rais atapewa au atakuwa ametumiwa

kwanza taarifa ya madai kwa maandishi kwa kufuata utaratibu uliowekwa kwa mujibu wa sheria iliyotungwa na Bunge, na taarifa hiyo ikiwa inatoa maelezo kuhusu chanzo cha shauri hilo, kiini cha madai yenyewe, jina lake na anwani ya mahali anapoishi huyo mdai na jambo hasa analodai.

- (3) Isipokuwa kama ataacha kushika madaraka ya Rais kutokana na masharti ya ibara ya 46A(10), itakuwa ni marufuku kumshtaki au kufungua mahakamani shauri lolote la jinai au la kumdai mtu aliyekuwa anashika madaraka ya Rais baada ya kuacha madaraka hayo kutokana na jambo lolote alilofanya yeye kama Rais wakati alipokuwa bado anashika madaraka ya Rais kwa mujibu wa Katiba hii.

- | | |
|---|---|
| <p>46A.-(1) Bila ya kujali masharti ya ibara ya 46 ya Katiba hii, Bunge linaweza kupitisha azimio la kumuondoa Rais madarakani endapo itatolewa hoja ya kumshtaki Rais na ikapitishwa kwa mujibu wa masharti ya ibara hii.</p> | <p>Bunge laweza kumsh-taki Rais Sheria ya 1992 Na. 20</p> |
| <p>(2) Bila ya kuathiri masharti mengineyo ya ibara hii, hoja yoyote ya kumshtaki Rais haitatolewa isipokuwa tu kama inadaiwa kwamba Rais -</p> | <p>ib. 8 Sheria ya 1995 Na. 12 ib. 4</p> |